

Զեր գիտութիւնն Հակառակել չէ կարող,
կը խընամէ, դատէ, յառաջ կը վարէ
իր տէրութիւնն, ինչպէս ուրիշ աստուածները:
Դադար չունին բնաւ իրեն փոփոխմունք,
Անհրաժեշտ Հարկն անոր կու տայ երազել,
Այսպէս ըստէպ փոփոխումներ պատահին:
Ասիկայ այն է՝ զոր այնքան կ'անիծեն
Նոյն իսկ անոնք՝¹⁴ որոնցմէ պէտք էր գովուել,
Նախատելով, պարսաւելով զայն զուր տեղ,
Բայց երջանիկ է նա, զանոնք չի լըսեր,
Ուրիշ նախկին արարածոց՝¹⁵ Հետ զւարթ
Դարձնէ իր գունտներանութեամբ ըզմայիտալ:
Դէպ աւելի մեծ տանջանքներն ի՞նչենք արդ:
Կը խոնարհի՞¹⁶ վաղ մէն մի աստղ՝ որ կ'ենլէր
Երբ մեկնեցայ. Հրաման չունինք յամբլու »:
Պարունակին Հանդիպակաց փափ անցանք,
Ուր բըղիւնելով եռանդանպտոյտ մի աղբիւր՝
Թափի փոփ մը մէջ՝ զոր ինքն է փորեր:
Զորն աւելի սեւ էր քան թէ կապտագոյն,
Եւ մենք մըթին ալեաց քովէն քերելով,
Սարսափելի ճամբք մը վար սողեցանք:
Դըժնէ է գորշ ափունքներուն ըստորոտն
Երբ կը Հասնի սոյն այս գետակ տըխրալէմ,
Կը ձեւացնէ ճահիճ մ'ը Ստիբոն՝¹⁷ անհնով:
Եւ մինչ կեցած կը նայէի ուշադիր,
Այն ճահճին մէջ տեսայ ցեխտտ մարդիկներ,
Ամէնքն ալ մերկ և դայրագին դէմքերով:
Կը ծեծէին գիրար ո՛չ լոկ ձեռքերով,
Այլ թէ գըլիով, թէ կուրծքով, թէ ոտքերով,
Ակռանքով պատըռտելով մէկըմէկ:

14. Անոնք, որոնք իմաստուն կը կուռւին,
պէտք էին զինքը գովել, գիտնալով թէ ինչ-
պէս նախախնամօրէն կը Հոգայ նա մարդկային
իրերը:

15. Արարածոց. ուրիշ Հրեշտակներու Հետ:

16. Կը խոնարհի. կէս զիշերն անցած է. —
երբ մեկնեցայ. (Դժ. Ա, 156, և Բ. 1). մինչ-
չեւ Հոս ճամբորդութիւնը վեց ժամ տեւած է:

17. Ստիբոն. յուն. στυβιον. որ կը նշանակէ
ստեղծութիւն, տխրոտքիւն և նաեւ անպիտան:

8. 109—130. Բարկացորդ. Ստիբոնի ուեւ
տղձուտին մէջ խրուած կը մնան բարկացոր-
ները, որը քիչ, որը շատ, իրենց մեղքերուն
ժանդութեան Համեմատ, ընդհանրապէս ան-
ճանչելի՞ զիրենք ծածկող ցեխէն: Անոնք որ
մասամբ ծածկուած են՝ իրարու կը զարնուին
և կը բաղձտեն զիրար կատաղի կերպով. անոնք
որ բոլորովին խրած են՝ կը կարկաշտ խօսքեր
և Հառաչներ: Ստիբոն՝ պատկեր է բարկութեան:

Բարի վարպետն ըսաւ ինձ. «Արդ, տես, որդեակ
Բարկութենէ յաղթուած մարդոց Հոգիներն:
Նաեւ կ'ուզեմ որ ըստուգիւ Հաւատաս,
Թէ՛ չըրին տակն ալ մարդիկ կան որ Հեծեն,
Եւ այս չըրին պըղպղակել տան դէպ ի վեր,
Ինչպէս կ'ըսէ քեզ աչքդ ուր ալ դառնայ:
Խըրուած տըղմին մէջ՝ կ'ըսեն. «Քաղցր օդին
(մէջ,

Զոր զուարճացնէ արեւ՝ թշուառ եղանք մենք.
Բարկութեան ծուխ սնուցանելով ներսերնիս:
Արդ սեւ ցեխին մէջ կը տանջուինք չարաչար »:
Այս երգն ահա կը կարկաշտ և կոկորդնէն,
Զի չեն կարող արտաբերել ամբողջ խօսք:
Այսպէս տըղմին ու չոր ափին միջիւ մենք
Կազմեցինք մեծ աղեղ մ' աղտոտ ճահճին
Ազընկառոյց՝ Հոգիներուն ցեխակուլ, (չուրի՛ն,
Եւ ի վերջոյ աշտարակի մ' ոտքն եկանք:

130

Շարայայրելի Թրգմ. Է. Ա. Գ. Ա. Գ. Ա. Գ. Ա. Գ.

ՍԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՔՈՒՆ

HYPNOTISME

(Շար. տես էջ 87)

Ա ՅՍ երկու իրարու Հակառակ կար-
ծեաց առաջնոյն, այսինքն՝ Շարբոյին են.
Թաղութեան զխառն պաշտպաններն են.
Պօզոս Ռիշեր, Ժիլ տը Լա Թուրէթ, Պա-
պինսքի, Փիլլըր: Եւ ասոնք ամէնքն ալ մի
և նոյն փաստերու վրայ կը Հիմնեն իրենց
կարծիքը. բայց Փիլլըր՝ Թուի Թէ քան զա-
մէնքը առաւելագոյն պայծառութեամբ և զօ-
րութեամբ կը ներկայացընէ այդ փաստերը՝
իրեն մէկ զաստիքստութեան մէջ՝ իրեն խօս-
քերը լսենք՝ որովք նա կը բացատրէ իր
առաջին փաստը.

«Բալոբ բժշկաց փորձով դիրաւ և ան»

1. Leçons cliniques sur l'hypnotisme, — վերնա-
գրով. Des rapports de Physiotrie et de Hypno-
tisme. II. p. 346.

հերքելի կերպով կը հաստատուի՝ որ ինքնա-
յոժար մագնիսական քունն արգանդախեղդի
շահնական յարակից իրողութիւն մ'է, այս-
ինքն՝ եթէ հիւանդ մը ենթակայ է թմրու-
թեան, ուղղադարձութեան կամ քնաշրջու-
թեան, այս իսկ ստոյգ նշան մ'է՝ որ նոյն
հիւանդն արգանդախեղդ ալ ունի: Նոյնպէս,
մագնիսական քունն՝ որ առաջ կու գայ ա-
ռանց սովորական թեւադրութեան՝ արգան-
դախեղդի հիւանդացիոց ունեցած ծանր հա-
րուածներէն ետքը, ամբողջացուցիչ մասն է
նախնական հիւանդութեանց նշանաբանու-
թեան. և այդ եւս յայտարար նշան մ'է արգան-
դախեղդի հիւանդութեան բնութեանը: Իսկ
արուեստական մագնիսական քունն է հա-
ւատարիմ արտադրութիւն ինքնայոժար քնոյ:
Հիւանդ մը՝ որ քնոյ հարուածին տակ ինկեր
է, և հիւանդ մը՝ որ փորձով մագնիսական
քնոյ ենթարկուեր է, իրարմէ կական մասով
մը չեն տարբերիր. և այս կրկին տեսակ քնոյ
նշաններն նոյն են: Հետեւաբար՝ քնական
կերպով կրնանք ենթադրել որ մագնիսական
քունն՝ արուեստական արտադրութիւն մ'է
ախտաբանական վիճակի մը՝ որ ինքնին կրնայ
պարզօրէի արգանդախեղդի ուղղակի ազդե-
ցութեան ներքոյ»:

Երկրորդ փաստն է հետեւեալն.

«Ըստ բաւականի զօրաւոր փաստ մ'ալ
թուի այդ՝ որ մագնիսացեալ ենթակայից
վրայ տեսնուած նշաններուն կրնանք հան-
դիպել արգանդախեղդ ունեցող հիւանդաց
վրայ ալ՝ անոնց արթնութեան միջոց, որով
մագնիսական քնոյ նշաններն պատահաբար
մասն կը կազմեն արգանդախեղդի նշանաց...
Յայտնի է՝ թէ քնածին շարժումներն յառաջ
կը բերեն ումանց վրայ՝ զնդերային, զգա-
ցողական կամ հոգեկան երեւոյթներ, որք
կը կազմեն մեծ մագնիսութեան զլիաւոր
ձեւերուն կանոնաւոր կամ անկանոն կարգը
և կամ փոքր մագնիսութեան անկատար և տկար
ձեւերը... Արդ ուրեմն, եթէ այս երեւոյթնե-

րուն իւրաքանչիւրին կարելի է առանձին ա-
ռանձին հանդիպել արգանդախեղդ ունեցող-
ներուն վրայ՝ առանց արուեստով մագնիսա-
կան քուն տալ բերելու, արդեօք իրաւացի
չէ՞ նկատեն այս երեւոյթները իբրեւ ար-
գանդախեղդի բնութեան յարակից դիպուած-
ներ, որոնք արուեստական շարժմանց ձեռքով
իրարու հետ միացած կ'երեւան»:

Դասախօսութեանն մնացած մասն՝ բժշկա-
կան ապացոյցներ են այն ամէն իրողութեանց
ձեռքով՝ որք մէջ բերուած են:

Հակառակորդաց պատասխանն այս փաս-
տերուն թէպէտեւ համառօտ, այլ ազդու է՝
եթէ ոչ վճռական և որոշիչ: — Քու փաս-
տերդ, համառօտի կ'ըսեն առ Շարբոյ և իւր
համախոհս, նուրբ են, հաւանականը՝ որ-
չափ որ կ'ուզես: Բայց քու հաւանական
փաստերդ թիւ զօրութիւն ունին այն ծանօթ
և անփոփոխ իրողութեան առջեւ, այսինքն
թէ՝ ամէն օր մագնիսական քնոյ կ'ենթար-
կուին անոնք որ ոչ ունին և ոչ ալ ունեցոր
են արգանդախեղդի փոքրիկ իսկ հարուածը:
Դու ապահով ես՝ թէ բոլոր մագնիսացուցած
անձինքը՝ արգանդախեղդ ունին. — զարմանք
չէ, վասն զի կ'ընտրես այնպիսի ենթականեր՝
որոնց վրայ պիտի ստեղծաս արգան-
դախեղդը և զայն պիտի մշակես. յայտնի
արգանդախեղդ ունեցողներուն վրայ կը զոր-
ծես անխտրաբար². մեծ հրաշք մը պիտի
ըլլար՝ եթէ այս հիւանդութեան ազատ մար-
դիկը քնացընէիր: Դու ալ հետեւէ՝ մեզի.
ընդունէ՝ անխտիր ո՞վ որ քնանալու համար
կը ներկայանայ քեզի, և շուտով պիտի հա-
մոզուիս՝ որ առանց արգանդախեղդ ունենալու
ալ կարելի է մագնիսական քնոյ ենթարկուի:
Ահաւասիկ Լիէպօլի անխուսափելի հաշին
ալ. Լիէպօլ անխտիր կ'ընդունի զամենքը,
որք յայտնի արգանդախեղդ ունին կամ
ոչ: Յամին 1887, իրեն չորս հարիւր ովմ
սուն և չորս մագնիսական քնոյ ենթարկած
ներուն մէջ քսան և մէկը միայն չկրցան

1. Նոյն մատեն, Բ. էջ. 346:

2. «Կը համարիմ՝ թէ մեր բոլոր քննու-
թիւնները ըրինք մեծ արգանդախեղդ ունեցող

հիւանդաց վրայ»: Paul Richer, *Etudes cliniques
sur la grande hystérie*, p. 813. note.

քնանալ: Յամին 1888, քնացուց նա չորս հարիւր քսան և ինն, որոց տասնուվեցն միայն չքնացան¹: Կը համարէի թէ արգանդախեղան կը գտնուէին անհատից վրայ այսպիսի համեմատութեամբ մը:

Յայտնի է թէ այս սպացոյցն մեծապէս կ'ազդէ փիղըրժի վրայ, որ կը գրէ. « Հարիւր ենթականերուն մէջէն՝ ըստ հաշուի Լիէպոլին, միայն տասնուհինգն կամ տասնեւութ կը ցուցնեն կատարեալ քնաշրջութեան կամ մագնիսական քնոյ նշանները. ձշմարիտ արգանդախեղան լռեցի այս աստիճան յաճախորհիմն² »: Այսու հանդերձ փիղըր տեղիք չի տար, և ճարտարութեամբ մը մէջ կը բերէ ի նպաստ իրեն կարծեաց « Թաքուն կերպով արտայայտուած արգանդախեղի և կամ քնանալու կանխաւ տրամադրութիւն ունեցողները, պարզապէս չլայինները, որք մագնիսացրնողներուն յաճախորհները մեծապէս կը բազմացնեն³ »: — Պապինսքի ալ, Նարքոյի չաւատարիմ աշակերտն, իրենց հակառակորդաց վերոյիշեալ ներկայացուցած հաշուէն յաղթահարեալ, կը ճգնի « յիշեցնել այն ճշմարտութիւնը, որ ամէն գիտնոց մտաց մէջ ի հարկի տպառորոշեղա է, թէ արգանդախեղան անհուն կերպով տարածուած է հիմա՝ բան ինչ որ երբեմն կը կարծուէր: Զգային հիւսնդութեանց մէջ ամենէն յաճախ պատահածն է, որով կրնան վարակիլ աղան, չափահասն և ծերն, այլ և կին, և զոր կրնան առաջ բերել զանազան պատճառք, օրինակ իմի, բաւոյական ազդեցութիւնք, ապականութիւնք, թունաւորութիւնք⁴, և այլն »:

Բայց Շարքոյի հակառակորդը, որք ամենեւին հարկ չեն տեսներ իրենց մտաց մէջ ասպարեցելու Շարքոյի գաղափարը, և կը փափաքին պարզապէս ճանչնալ ճշմարտութիւնը, փիղըրժի և Պապինսքիի պնդելով առաջ բերած կրկին վերջին հակառակ փաստերը՝

փորձոյ և իրողութեանց բուրյայէն կ'անցընեն հետեւեալ կերպով:

Ինչպիսիք են իրողութիւնք:

Առաջին իրողութիւնն այս է՝ որ Հանսէն՝ ի Գերմանիա, Տոնաթոյ՝ ի Գաղղիա, ի Ռուսիա, ի Պենիա, յիտալիա, փոխանակ հիւանդոտ կամ տկար ենթականերու՝ ամենէն առողջ, պնդակազմ մարդիկը կ'ընտրեն մագնիսացրնելու համար: Միայն Տոնաթոյին վրայ խոսելով, զիտենք՝ որ ի Վէնսան մագնիսացուց նա շատ ենթասպաներ՝ զորս առաջին սպայք ընտրեւ իրեն ներկայացուցեւ էին. — ի Պրէսթ, մագնիսացուց բժշկիներ և աշակերտներ, — ի Լիլ, քսան աշակերտներ՝ Բժշկական վարժարանին ուսուցչաց դիմաց, — ի Թուրին, Սկրիպ թատրոնին մէջ, երեք հարիւր երիտասարդներ և քառասուն պահապան սպաներ. — ի Միլան մագնիսացուց լրարարպետներ և Ակադեմիայի և Բազմարուեստից դպրոցին⁵ շատ ուսանողները: — Արդ միթէ կրնանք հաւատալ՝ որ այս ամէն զինուոր, սպայք, լրարարպետք, ուսուցիչք և ուսանողք՝ արդարաւիտեղ ունէին կամ չլային հիւսնդութիւն:

Տոնաթոյի մագնիսական քնոյ ենթարկելուն յաջողութեանը մասին ոչ ոք կրնայ կասկածիլ կամ տարակուսիլ. և այս բանին, ի մէջ այլոց, տօրդ. Մօրսելլին՝ Թուրինի յիմարանոցին տեսուչն ալ կը վկայէ, որ զոչ չըլլալով ներկայ գտնուելուն այս մասին եղած բանախօսութեանց և ամէն բան քննելուն և համեմատելուն, ուղեց ինքն անձամբ մագնիսական քնոյ ենթարկուիլ Տոնաթոյին ձեռքով⁶:

Եւ եթէ զիտնական անձանց վկայութիւնք միայն ընդունելի կը համարուին, կրնանք անոնցմէ ալ վկաներ գտնել այս իրողութեանց: Նախ սկսինք Լիէպոլէն, և զիտել կու տանք որ իրեն ըրած փորձերն միայն յամին 1887 և 1888 ութ կամ ինն հարիւր ենթականե-

1. Liébault, *Le sommeil provoqué*, p. 19.

2. *Leçons cliniques*, etc. II, p. 358.

3. Նոյն. էջ 359.

4. *Leçons sur l'hypnotisme et l'hystérie*, *Gazette hebdomadaire de médecine et de chirurgie*,

n.º du 28 juillet 1891.

5. P. Franco, *L'ipnotismo tornato di moda*, p. 55.

6. Morseilli, *Il magnetismo animale*, p. 2 et suiv.

բու մէջ՝ չեն սահմանափակուիր, վասն զի նա շարունակեց իրեն աշխատութիւնները, և յամին 1894, երբոր կը հրատարակէր *Thérapéutique suggestive* երկը, իրեն մագնիսացուցածներուն թիւն աւելի էր քան եօթն հազար հինգ հարիւր: Ուրեմն մագնիսացընելու այդ երկար փորձին ընթացքին մէջ՝ մագնիսանալու դիրազզաց և տրամադրեալ անձանց թիւն փոխանակ նուազելու, աճեր է. — և այս մեծ հաշուով կը տեսնենք՝ որ հարիւր ենթականերէն դէժ ութսունը կը քանանան, և տասնուհինգէն աւելին ալ նոյն իսկ քնաշըլուծեան մէջ կ'իյնան, և հարկ է որ փոքրը հաստատուն մնայ իւր խոստովանութեան մէջ՝ թէ «ճշմարիտ արգանդախեղդին աստիճանն այսչափ յաճախութիւն չունի»:

Այլ աւասիկ ուրիշ մագնիսացուցիչ մ'ալ՝ որ Լիէպօլի հետ կը մրցի, և զիտնական աշխարհէ մէջ մեծ համբաւ և վարկ ունի, տօբլ. Վէյլըշըրման Սթըհոլմէն, զոր վերադոյն յիշատակեցինք Սա 1889 յունուարէն մինչեւ 1890 յունուար՝ մագնիսացուց երեք հազար հարիւր քառասուն և ութ հոգի: Իսկ այնչափ հոգւոց մէջ ութսուն և եօթն միայն հոգի կարելի չեղաւ քնացընել՝:

Ամպլերտսմի մէջ՝ տօբլ. վան Ռէթլերկէմ և տօբլ. վան Էլտեն մեծ եռանդամբ և յաշողութեամբ կը զարգացընեն մագնիսական բուժը: Եւ չորս հարիւր տասնուչորս հոգւոց մէջէն քնացուցին երեքհարիւր ինըսունուհինգը:

«Տարուան մը մէջ, կը գրէ Ֆօրէլ ի Յուրիէ, երկուհարիւր հինգ հոգւոց վրայ փորձ ըրի, որոց շատերն ուղեղային հիւանդութիւն ունէին. հարիւր եօթնասուն և մէկը ենթարկուեցան քնոյ, իսկ երեսունուչորսն՝ ոչ: Յաշող տարին մագնիսացուցին հարիւր հինգ հոգի, որոց տասնումէկն միայն ընդդիմացան մագնիսական ազդեցութեան: Գարձեալ, երեք

հոգիք ալ զորս նախ չէի յաջողած քնացընել, ապա մեծ դիւրութեամբ քնացան»:

Խորհրդածութիւն մը կը յաւելունք ցարդ ըստածներուն վրայ, այսինքն, շատ անգամ մագնիսացընողք, որք *Salpêtrière*ի ուսուցչաց կարծեաց դէմ կը պատերազմին, մագնիսական քնոյ ենթարկած են իրենց լուս և երկար ժամանակէ ի վեր ճանչցած անձինքը, բարեկամները, ազգականները: Ալփերտ Մօլ, բերենք օրինակ մը միայն, օր մը կը մագնիսացընէ իւր ազգականաց մէկը, և «այս առաջին անգամին սկսեալ, մէկ վայրկեան մէջ դիւրեք այնպիսի խոր քնոյ մէջ կ'զգէ որ յետ քնոյ ալ զինքը կը ցնորեցընէ»: Արդ այս ազգականին համար ինքն իսկ կը վկայէ՝ թէ «Երիտասարդս է այնպէս զմտութեան տէր պար»: Եւ Բնչպէս կարելի է այլ եւս տարակուսիլ, քանի որ այսպիսի մարդիկ կը վկայեն թէ՛ ենթակայից առողջութեան և թէ՛ ասոնց քնոյ իրականութեան:

Ուրեմն թուի թէ, եթէ իրողութիւնք կրնան հաստատել բան մը, կարելի է մագնիսական քնոյ ենթարկուիլ առանց արգանդախեղդ կամ ջղացաւութիւն ունենալու:

Շարքոյին հակառակորդը դեռ աւելին կ'ըսեն, այսինքն, վերոյիշեալ հաշիւներէն կը տեսնուի՝ որ հարիւր հոգիէն գէթ ութսուն, ինսունը կը քնանան, ուստի կրնանք հետեցընել՝ որ գրեթէ ամէն ոք կրնայ մագնիսութեամբ քնանալ:

Բայց արդեօք դեռ աւելի առաջ երթան կարելի չէ: Շատ անգամ և յոյժ շատ զեպքերու մէջ տեսնուած է՝ որ երկար ատեն մագնիսութեան ենթարկելը անկարելի եղած անձինքը՝ վերջապէս քնացած են: Այսպէս Ալփերտ Մօլ կը պատմէ՝ որ աքառան անգամ անոգուտ փորձերէն ետքը՝ կրցաւ այնպէս լուս քնացընել մէկը՝ որ մինչեւ ցնորմանց մէջ ինկան: Այս չի՛ բաւեր հաւատալու՝ որ շատ համբերութեամբ և երկար ժամանակի

1. Wetterstrand, *Der Hypnotismus*, etc. p. 1.

2. Forel, *Der Hypnotismus*, p. 26.

3. A. Mull, *Der Hypnotismus*, p. 154.

4. Իրաւամբ կը գրէ Հենրիէս Նիզէ (H. Nizet, *l'Hypnotisme, étude critique*, 2. edit., p. 38).

«Այժմ շարժում մը կայ գիտական աշխարհի մէջ ի նպաստ նախնի վարժարանի: D. Grasset, de Montpellier, *Leçons de clinique médicale*, p. 286.

մէջ կարելի պիտի ըլլայ քնացընել որ և է անձ, և շատ հաշտակամ համարելու ֆորէի հետեւեալ առաջարկութիւնը. «Ամեն ողջամտ մարդ ի ընէ կրնայ մագնիսական քնոյ ենթարկուիլ այս կամ այն աստիճանով: Եւ եթէ մէկը չկարենայ քնանալ, աւոր միակ պատճառ են մի քանի հոգեբանական և առժամանակեայ տրամադրութիւնք»:

Այս առաջարկութեանս եթէ ուշ գնենք՝ յայտնի կը տեսնենք որ՝ եթէ մագնիսութեամբ քնանալու յարմարութիւնն ամենուն հասարակաց է, բայց ամենուն մէջ հաւասար աստիճանի չէ: Հետեւաբար՝ կրնայ որ հարցընել թէ Բիւշ պայմաններով կրնայ մէկն յարմարագոյն ըլլալ մագնիսական քնոյ, և թէ ո՞ր ընկերական դասակարգներու մէջ նուազ կամ աւելի յարմարներ կը գտնուին:

Այս հարցմանս պատասխանելու համար շատ քննութիւններ եղած են, բայց ամէնքն ալ անկատար են գեղուս: Այսու հանդերձ, թէպէտ և մեր նպատակէն դուրս է այս մասին զբաղիլ, համառօտիւ զնենք հոս ինչ որ ցարկ կցեր են գիտնականք պատասխանել այս խնդրոյս, և հետեւեալքն են.

1. Այսն չափազանց կերպով նուազ յարմարութիւն չունի քան զիւրին, մագնիսութեամբ քնանալու համար:

2. Տղայութիւն և երիտասարդութիւն շատ աւելի նպաստաւոր են²:

3. Յիմարները քնացընելն շատ դժուարին է³:

4. Խելացի մարդիկ, որք կրնան իւրեց

ուշադրութիւնը կեդրոնացընել զաղափարի մը վրայ, աւելի դիւրաւ կը քնանան քան թէ բթամիտք և թեթեւամիտք⁴:

5. Հնազանդելու վարժ անձինք, ինչպէս զինուորք, ծառայք, ընտրելագոյն ենթականեր են⁵:

Ազգութեան և ցեղի մասին՝ թէ արդեօք ազդեցութիւն մը կ'ընեն. զոր, օրինակ Ռուսներն, ինչպէս կ'ըսուի, յարմարագոյնք են քան զայլ ազգո, ցարկ արժանաւոր պատասխան մը տրուած չէ:

Յետ ցուցընելու՝ թէ յոյժ հաւանօրէն ամէնքը կամ գրեթէ ամէնքը կրնան քնոյ ենթարկուիլ, կը մնայ քննել թէ արդեօք հակառակ իւր կամաց կրնայ սք քնոյ ենթարկուիլ: — Եւ այս մասին Պէրնէպայմ հետեւալ միջնարական տողերը կը գրէ.

«Ոչ որ մագնիսական քնոյ կրնայ ենթարկուիլ հակառակ իւր կամաց, եթէ մագնիսացընողի հրամանին կ'ընդդիմանայ... Ուրախութեամբ կ'ապահովընեմ ամէնքը այս մասին, որպէս զի ի դուր չվախնան, վասն զի իրողութեանց սխալ մեկնութիւնն կրնայ վախ առաջ բերել»:

Արդ այս ենթադրութիւնս բացարձակ կերպով ճիշդ է, և կրնանք զայն իւր ամբողջական իմաստովն հասկանալ: — Չայս պիտի պարզենք հետեւեալ գլխոյն մէջ:

Շարայարելի Է. Ս. ՍԱՐԵԱՆ

Բ Ա Ղ Ա Բ Ա Կ Ա Ն Ա Մ Ի Ս

15 Մ Ա Ր Տ

Ա Ն Գ Դ Ի Ա

ՏՐԵՆՁ անգղիացի դօրաբան՝ Անգլիացի բազմից յաջողութեան մեծագէտ նըպատեց. վասն զի նա հալածեց Պօէրները Մօտերի և Ռիէրի կողմերէն, և գետը. 15ին Գիմպերէնի պաշարումը ցրուեց և ապառնեց զայն: Իսկ Ռուպերթս մտաւ յՈրանժ. — Փէլլի Գէննի ալ Պօէրներուն լաւ շիրքերը դրաւ: — Այսպէս յաջողութեան վրայ չեն գտահանար Անգլիացիք. — և պատերազմի պաշտօն

1. Վերոյիշեալ մատեն. էջ 151:
2. Beaunis, *Le somnambulisme provoqué*, p. 16,
17. «Tableaux et groupements des sujets d'après les âges».
3. Յիմարները մագնիսացընելու անկարելութիւնը նախ քան քանակ համարուած էր: Բայց յետոյ Ա. Վուազէն յաջողեցաւ խնդրին ալ քնացընելու, հարիւրին տասը: Հմտ. *Premier Congrès international*, etc. p. 147.
4. A. Moll. Վերոյիշեալ մատեն. էջ 29:
5. Դոյն:
6. *De la suggestion dans l'état hypnotique*, réponse, à M. Paul Janet, p. 13.